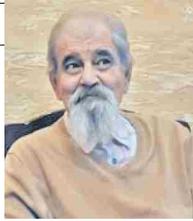

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Кумино вратило

Милан Р. Симић

На Тодорову суботу, Милутин је јашући неоседланом ждрепца, одлучио да ожени сина.

- Данас се пале буњишта, и боде платно да змијама исцурити вид - рекао је кад се вратио. - Треба да се жениш.

Малом су очи зацаклиле, али није проговорио ни реч. Будући младожења је зато само затворио врата са собом и отишао радостан. А кад је остао сам, Милутин је сео на једну ногу а на другу наслонио браду, и сачекао вече - кад се стока кади сувом балегом - па се окупао и отишао да испроси снајку.

Није био од оних што се саплићу о путеве. Тачно је знао чију кћер хоће за сина. Пипнуо је раменом кваку на вратима, да му ум буде отворен док обави пасео и пожурио - јер је хтео стазом уз поток до Кумино вратила, па тек онда будућим пријатељима. Кад год је био пред нечим великим, Милутин је волео да прође поред Кумино вратила, малог завијутка на потоку, где је некада било девојачко састајалиште.

О том месту је остала прича како је увече о Преображењу, кад девојке голе узјахују вратила да би дознале суђеника, једна видела момка који јој је за свагда остао у памети. Године су ишле а она је одбијала просце. Али кад више није могло дс се чека удале су је - и свима је терет пао са врата. Лакнуло је и њенима и њој.

А обичај је био да девојка, која пође за оног кога није уснила држећи вратило међ ногама, уз мираз из очеве куће понесе и то вратило. Оно се ноћу стављало под јастук, да се држе мушка деца, а дању је било уз невесту да штити од слуђених погледа. Али, ако си се најео ваља и колена да бриди: кад је невеста на венчању угледала кума, сетила се да је то суђеник из Преображењске ноћи... Девојке су временом, престале о Преображењу да се окупљају на том месту, а људи су га назвали Кумино вратило.

Милутин се чинило да у сваком сусрету са тим местом добија на снази и сваки његов наум. И зато је и кренуо поред Кумино вратила, прескочио је поток, сео у крај стазе, попушио цигару - отишао, и испросио себи снајку. На свадбу се није чекало дуго, али се о њој дуго говорило. Не толико што је била правцата лудорија, крцата јелом, пијанчењем и урликањем свакакве врсте, такве су мање-више све свадбе, већ што Милутин више није био од овога света. Зафрулио је, што се каже, песму коју се не гаси. У неко доба, пијане и масне ноћи, узвизане до неба, неко је без даха улетео међ сватове и усплахирено почео да виче како су Кумино вратило запоселе некакве бабетине, и како им краду весеље, јер играју уз музику са њихове свадбе. Цела се свадба дигла да крене на Кумино вратило. Док се залелујано мноштво сврстало у какав-такав редослед - свадба је и ваља да се, коликогод је могуће, уважи и старешинство и господство - неко је, узгред, приметио да нема младе и младожење.

- Шта мислиш што ли их нема - засмејао се неко други, и плуснуо шаком по жениној стражњици, а она, учинило се пијаној руци, слатко цикнула.

- Људи нема домаћина - чуло се са чела поворке.

- Стићи ће - заорило се са неколико страна.

Кренула је песма, и још једном су кренули сватови. Успут се куму, који је ишао на челу, учинило да је уз неко оборено стабло, поред пута препознао младожењу. Али, како целога дана није одбијао пиће, помислио је да је боље да ћути. Учинило се то и куми, и још некима али је свако имао по разлог за ћутњу.

Ноћ је била мека и топла. Поток је носио песму и она је сизала ко зна где, онако разбарушена и упуштена. Како се приближавала, поворка се све више грчила, збијала, реметила. Песма је остала и, чинило се, била гласнија, али су људи грабили све брже, не разазнајући у мраку поредак и старешинство. Више то није била поворка сватова, већ распојасано мноштво пијаног људства.

Одједном све је утихнуло. На кумином вратилу Милутин се љуљкао снајки међ ногама. Около месечина. Мирис поваљане траве. Узани гргољ потока у који се уплело снајкино ужарено циликање. По страни, уза саму обалу, неколико црних и натруљених пањева као да се згурило пред Милутиновом белом гузицом на месечини.

Чим су га пипнули разумом, блесак Милутиновог разголићеног дупета је у свима пробудио оно давнашње, природно својство у човеку да се заборави и занесе кад год га шчепа одушевљење. Дарнут том упамћеном искром, која је још из искони доцурала све до те ноћи, свако је у спаст плесноу најближу женску гузицу. Жене су се закикотале и кроз месечину, погледом, потражиле старог свата и војводу, јер се памтило и коме долази у део да први на свадби омирише женско. Али, они су већ увелико били заузети својим брковима, који су се укругили, и остали укрупнени све док су се на Кумином вратилу мешали, и додиривали, и стапали, кикот и зној, мириси и тела. Јер, чим је прошао онај делић тишине, који им је био на располагању да схвате шта се догађа кад су угледали Милутина међу ногама снајке, сви су, одједном, оставили песму и заборавили весеље.

А када су Милутин и снајка докрајчили посао, а докрајчили су га како ваља, поново се јавила и песма, веселија и бржа: личила је на оно кад дамари туку због крви која се разгреје и развршти. Затим су се сви разишли. Али пошто је била ноћ, и пошто се поток расцепио на пола, када се не каже узалуд да мрда онде где и шушка, нису отишли баш сви. Недалеко од Милутина, који је већ седео на једној нози, а на другу наслонио браду, и младе, што је још врућим длановима усправљала поваљане влати траве, стајала је кума.

- Кумо, немој да замериш - огласио се Милутин уморно. Уто се и невеста усправила, дотрчала уским босим табанима до куме, и извињавајући се што није одевена, рекла: - Хвала ти кумо што си дошла - па се вратила да се обуче.

А кума је, погнуте главе већ корачала кроз све тању и тању месечину.

Кад је свануло, млада је кренула са својим невестинским пословима као и свака млада. А Милутина су чобани затекли на оном истом месту, у истом положају, с једном ногом под собом и са брадом на другој, овлаш везаног женским каницама за вратило пободено иза леђа. Никада се није сазнало да ли је жив или мртав као што никада није променио положај, нити је икада сео на другу ногу. И нико није знао шта му је то значило: јер, штоно кажу, зец остаје зец и у пољу и на ражњу; а на разбоју се тка; на Тодорову суботу, кад излазе прве змије, јашу се неоседлани ждрепци; и курјак остаје курјак, а свиња - свиња. ■

ИНТЕРВЈУ: ЕЛИЕЗЕР ПАПО, ТЕОЛОГ И ПИСАЦ

Стари завет је живи текст Бога живог

Елиезер Папо се овдашњом читалачкој публици приближио историјским романом *Сарајевска мегила* (2001), који је био у ужем избору за Нинову награду, те двома збиркама приповетки, *Сефардске приче* (2000) и *Часовничар и сачасници* (2007). Овај рођени Сарајлија дипломирао је и на Правном факултету и завршио Рабинску академију „Мидраш Сефарди“, а докторирао је на тему јеврејско-шпанских пародија на пасхалну хагаду и данас је професор сефардске књижевности на Бен-Гурион универзитету у Негеву. Редовни је члан Израелске националне академије за ладино, те дописни члан Шпанске краљевске академије. У понедељак и уторак, 19. и 20. фебруара, од 17 часова у Културном центру Војводине „Милош Црњански“ одржаће низ предавања на тему „Библија и књижевности“.

● **Већ сами „међунаслови“ најављених предавања – „Мојсије као антијунак“, „Песма над песмама као сплет народних свадбених кола“... упућују на то да овој теми не приступате догматски, како би лаици можда очекивали од једног рабина...**

Око чега год се чоек здаје

● **У једном интервјуу потписали су Вас само као - писац. Да ли себе пре видите као аутора теолошких расправа или дела тзв. лепе књижевности?**

- Ја не бих био ја, кад вам на то питање не бих одговорио у десетерци.

Не бих себе ни на шта сводио, него што бих кад хотио бити, то би буди док би тако хтједи! Човјеко је најуманитељне, кад га неко на улогу сведе, многи већ би и сам себе сведи, и нечим се једино прогласи, ко да никад друго био није, ко да никад треће бити неће, са поносом пошјетнице штампа, овај проф'сор, а онај инжињер, један правник, други архитекта, сваки себи један знамен дава. Мен' се чини е је приличније, ставити име, па онда 'и' слово, па тек онда как' у професију, једну, двије, ил' колико треба, занат какав, хоби ил' таленат, око чега год се чоек здаје. Тако би се јасно нагласило, да је чоек више од поста му, он је и то, а и свашта друго.

- Јеврејска Библија (оно што хришћани називају Старим заветом) је један револуционарни текст, усмјерен на раскид са космичким религијама и успоставу једне искусствене, историјске, људске религије. Једног новог погледа на свијет, у коме људи више не морају да поништавају себе како би, тек утапајући се у безвремене стално исте ритуале тобоже постали важни, пуқим учествовањем у тапњама измаштаних космичких догађања. Библијски празници не славе више космичке догађаје који су се као бајати одиграле у божанском свијету, него призивају у сјећање историјске догађаје, божанске интервенције у људској историји. Тако, на примјер, Песах слави успомену на божански брачно са Мисиром и његовим боговима, укључујући и фараона; Педесетница слави успомену на успоставу билатералног Савеза Бога и Израела, оличен у прихватању Богом датог Устава, Торе или Петокњижја, итд. итд. итд.

Ради се, дакле, о једној радикалној монотеистичкој деконструкцији ондашње митологије и њеном претварању у једну кохерентну теоцентричну слику свијета, која је и универзалистичка (постоји само један Бог и сви људи имају заједничко поријекло) и хуманистичка (сваки човек је створен на слику Божију) и слободоумна. Овај потоњи моментат је посебно битан. Унаточ суштинској разлици између Бога и човјека, њихов је однос узајаман, тако да се Библијски ликови стално препиру са својим Богом, који је истовремено (да ствар буде још интересантније) и писац дјела у коме се и он и они појављују. Наиме, по јеврејском вјеровању, барем када је у питању први дио Библије или Петокњижје, аутор дјела је Бог, док је Мојсије био само средство даунлодовања. И форма (укључујући и све стилске посебности) и садржај Торе су дјело Божијих руку.

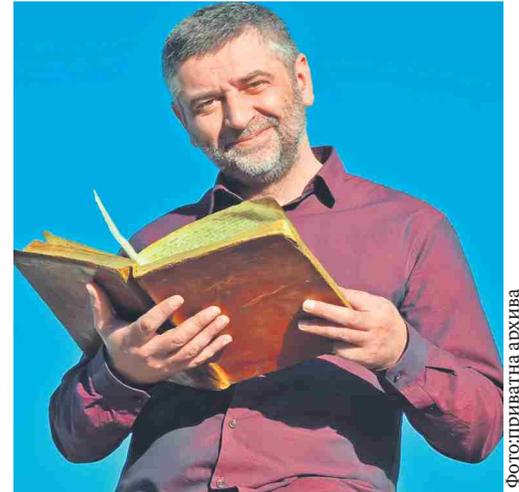

Фото: приватна архива

Веле да само неуспјеле револуције остају заувјек свежје, док оне успјеле пролазе кроз периоде окоштавања, фосилизације и савременим језиком речено „бајденизације“. Иако је монотеистичка револуција једна од најуспјелијих револуција у историји човјечанства, библијски текст је све само не догматска окаменина. Није ми непознато да постоје и они који га тако доживљавају, али прије ће бити да они пројектују своје унапредно мртвило на Свети текст, него ли што је сам текст - најживљи од свих текстова икада створених, живи текст Бога живог - мртав и умртвљујући.

● **Када сам прочитао „Партизанску агаду“ Шанија Алтараца, коју сте превели на хебрејски, признајем да сам остао затечен - јер сам се неколико пута од срца насмејао духовитим опаскама, а реч је о тексту написаном у време Холокауста. Може ли се и у овом случају говорити о смеху, односно ведрини духа и животном оптимизму као својеврсном леку?**

- Наравно, текстерација и лијечење хумором су древне јеврејске методе ношења са траумама, како негативним (попут геноцида који су римски варвари направили над становништвом Јудеје прије двије хиљаде година или Холокауста који је свето римско царство њемачког народа направило над потомцима жртава римског геноцида) тако и позитивним (сретање с божанском моћи у вријеме цијепања Црвеног мора или током склапања Савеза на Синају). Вјерујем да је *Партизанска агада* ремек дјело. Да је у цјелини написана на хебрејском или на енглеском већ би било опште мјесто у говору о Холокаусту. Ја сам учинио колико сам могао да је с Шанијевог компомерата језика (хебрејски, арамејски, ладино и српски) у цјелини преточим у хебрејски. Вријеме ће показати колико сам успио.

● **И Ваша проза обилује духовитим детаљима. Из тог угла посматрано, у којој мери су на Вас, поред књижевних ауторитета које често наводите, као што су наши Киш и Андрић или израелски писац Хаим Сабато, утицали и аутори попут Ефраима Кишона?**

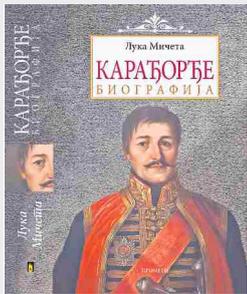
- Ефраим Кишон има истанчан смисао за бесмислено и раскошан приповедачки таленат. Било како било, досада га обично нисам спомињао када бих говорио о онима чијег сам утицаја на властито стваралаштво свјестан. Након овог вашег увида, јасно ми је да ћу морати. Једанпут освјетљена соба никада више не може бити онолико мрачна, колико је то била прије паљења свјетла, макар тај луцидни интервал трајао само један једини тренутак. Жива је истина да сам у дјетињству гутао Кишона, како због ужитка изазваног начином на који се у његовим дјелима слама хоризонт очекивања, тако и због чињенице да је у оно вријеме (након прекида дипломатских односа између СФРЈ и Израела) представљао једну од ријетких нашејезичких културних веза са Светоземљем. Инсистирање на укључивању барем два лица и у најкраћу социјалну трансакцију је опште мјесто мушке културе Сарајева, тако да сам своју склоност ка шеретском досади увијек тако сам себи објашњавао, никада не палећи свјетло у том собичку властите стваралачке подсвијести. Сада ми је, међутим, постало јасно да хумор који одишу моје приповјетке има ту неку кишоновску црту узастопних погрешних скретања (стручним жаргоном речено - комедија грешака). За разлику од Кишона, ја углавном не пишем хумореске, али изненадне ауторефлексивне, увиди, помаци или одмаци мојих ликова (или моји властити, у дијеловима текста у офу, да се послужим термином из свијета телевизије) стварно имају тај неки кишоновски твист.

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Карађорђе

Лука Мичета
(Прометеј)

Свеобухватна биографија једне од најзначајнијих личности у српској историји, смештена у европски контекст револуционарног XIX века. До Карађорђа Србија је била у Европи, али није била европска земља. Од Карађорђа она почиње поново да добија европске обресе. Карађорђе је заувек променио и рам и слику Србије. Како наводи сам аутор, нагомилана столетна

патња српског народа давала је Карађорђу не само снагу већ и мудрост, за ону дозу смелости при доношењу одлука која једну личност диже до националног узора – до мита. „Судбина му је доделила да јуначки, маршем уђе у вечност, у историју свога народа. Са страсним инстинктом рођеног вође постаје Вожд – постаје велик као и његово дело. Био је свестан да је тешко прокренути тај циновски талас народног незадовољства, али и да је још теже њиме управљати. Зато његово начело није било далеко од једног начела које је изнедрила Француска револуција: Слобода или смрт – бирајте. Увек на међи смрти, Карађорђе је одабрао Слободу за лозинку свог времена и свог народа – по цену смрти“.

Риба звана гаовица

Ђорђо Сладоје
(Српска књижевна задруга)

Нови роман Ђорђа Сладоја у његовом је препознатљивом стилу прекривен хумором, који је најчешће попићевски, горак и лековит. „Ако покушамо да маркирамо тежишта књиге, једно од њих представља трактат о самоћи и поезији“, оцена је Слободана Мандића. „Трактат је запис о духу времена: у савременом свету човек је технолошки вишак, а живот лишен вишег смисла и аутентичних садржаја, комуникације са другима али и са собом, безнадежно је сам у непрегледној гомили усамљеника, без могућности да разазна смисао света али и сопственог живота. Но, с друге стране самоћа је природна и неизбежна стваралачка позиција: у њој се човеку догађају све најважније ствари; на крају, из самоће се јасније разабарају и унутрашњи замрсаји али и суштинске везе које свет држе као целину.“

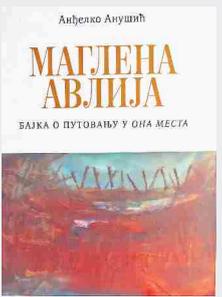

Маглена авлија

Анђелко Анушић

(Градска библиотека у Новом Саду)

Антиутопијски роман-бајка *Маглена авлија* Анђелко Анушића написан је, указује у свом говору Јелена Марићевић Балаћ, у целисти у иронијском кључу, на-

стављајући се на Андрићеву и Пекићеву поетику – премда успоставља имплицитни дијалог и са Селимовићевом *Тврђавом* и *Људима са четири прста* Миодрага Булатовића. „Писац је стилски и реторички препознатљив и у овом роману али је израженом (барокном) алегоричношћу и иронијском фигуралношћу начинио искорак не само у оквиру сопственог опуса, већ и у ширем традицијском контексту. Функционализујући кључне антиутопијске архетипове, исцртао је сву драму једног народа на магленој позорници са које капље крв, као у Шекспировим трагедијама“, наводи Јелена Марићевић Балаћ.

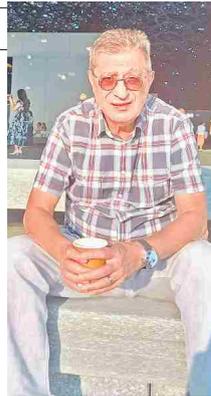
ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ
Абу Даби (1)

Сава Дамјанов

новембар 2023.

Новембарски Абу Даби - као и читаво Арапско полуострво - неодољиво климатски и биоритмички подсећа на Медитеран у рано лето (или позно пролеће). Путник ту необичну сличност осети чим слети на аеродром и таксијем се запути ка граду, а нарочито када стигне на одређиште, распакује се и у ситне сате прошета околином. Међутим, када наредних дана мало прошири видике, схвата да ту негде свака сличност престаје и да се среће са једним веома различитим светом (о култури и цивилизацији да и не говоримо!), али светом препуним незаборавних изазова и бајколких чари.

Потписник ових редова тако је већ прве вечери свог боравка, настојећи да стигне на Корниш - километарско, прелепо, вегетацијски бујно шеталиште уз обалу Персијског залива - схватио да су раздаљине изражене у минутажи нешто сасвим друкчије за нас Европљане и за овдашњи урбани свет. Наиме, дуги и широки булевару Абу Дабија нису пригушени непроходним гужвама, на пешачким прелазима и раскрсницама се семафори строго поштују и дају времена да се комотно пређе на другу страну; касније ћу схватити да је електронски надзор беспрекоран па се најмањи прекршај кажњава невероватном брзином! Иако је мој хотел био у самом центру – према мапи, врло близу Корниша (15-20 минута хода) – требало би је до тамо барем дупло више. На поширо-

ком појасу уз саму обалу није било ништа од саобраћаја на какав смо навикли: само лавиринти подземних пролаза којима се избијало на шеталиште (додуше, неки од њих по естетизацији деловали су као мали музеји са освежавајућим необичним фонтанам). Међутим, ако случајно забасаш у погрешан пролаз – опет си далеко од самог шеталишта бар километар па ми је требало времена да схватим на који (или на која 2-3?) да циљам.

Корниш делује као да није никао усред пустиње и то само за 20-ак година. Разноврсно миришљаво зеленило одушевљавало ме је, али и будило осећај туге: мој је Нови Сад на кеју и околини сличнији арапској псутињи (асфалтираној, бехотонираној...) а овде је као да шеташ – рецимо! – Каменичким парком уз Дунав (само неупоредиво већим)... Пуно је оних који седе на клупама и посматрају пучину (има и дискретно присних парова!), многи шетају или цогирају широким стазама уз обалу, а на озиданим роштиљ – пунковима окупљају се породице или мања друштва и пеку кебаб, месо, повће, дружећи се радосно при том. Занимљиво, али море не одише истим мирисом као сва она друга на којима сам био (не само у Европи): тај мирис је некако чистији, мање обележен сланим испарењима а ни најмање неком прљавштином - иако читава УАЕ живи и фасцинантно се развија управо од извоза нафте.

Сутрадан сам отишао на пространу градску плажу која се пружа дуж читавог шеталишта, што значи да је величине скоро као чувена Копакабана: ноћу је приступ плажи забрањен, па је зато беспрекорно чиста јер је дању нонстоп обилазе и сређују хигијенске службе и будно мотре чувари-спасиоци. Пливање и роњење ту, у Персијском заливу (локалци га зову Арапски залив), било је врхунски ужитак не само због веома бистре воде, већ и због необичне флоре и фауне на дну или мало ближе морској површини. Сетих се да је пре открића и експлоатације нафтних извора, Абу Даби своје богатство стицао од бисера које су из шкољки великим количинама и често необрађене продавали по завидним ценама. На самој градској плажи нема гужве али има пуно купача, женски и мушки део није одвојен као у најстрожим исламским срединама - иако се може приметити понека муслиманка која у хиџабу или тзв. буркинију улази у воду. Не постоје лежаљке за изнајмљивање већ већина седи или лежи на фином белом песку (каткад прекривеном пешкиром), који је при одласку лако спрати под оближњим тушевицама.

Балканац у мени је, наравно, прогунђао на ситницу: нигде неког кафића или трафике где се може купити нешто за јело и пиће (дакле, понеси потрештине са собом!), али је гуњњање престало пред логичним питањем: да ли би све било оволико уредно да их има? Уосталом, чим већ поменутим подземним пролазом-лабиринтом напустиш плажу и Корниш, чека те глобална ресторанска понуда: арапска, либанска, ирачка, тајландска, мексичка, вијетнамска, корејска, италијанска... ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Увек насмејана „стара дама“

„Ка осмеху Европе“, Јелена Марићевић Балаћ (Академска књига, 2023)

Пише: Лазар Букумировић

Монографија *Ка осмеху Европе* трећа је и уједно најкомплекснија и најпотпунија стручна књига др Јелене Марићевић Балаћ, доценткиње на Одсеку за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду и председнице Омладинског одбора Матице српске. Како поднаслов објашњава, предмет ауторкиног истраживања је савремено српско, пољско и чешко песništво у компаративном кључу, уз напомену у уводу да се појам савременог песništва односи на оно после Првог светског рата. Са друге стране, као и Петар Вујић, уз Бисеку Рајчић најзаслужнији са рецепцију западнословенског песništва код нас, ауторка у свим књижевностима уочава највредније и пре једногласне потврде критичара. Са изузетком уводног поглавља у ком се мапирају бројне тематско-мотивске сродности српске, чешке и пољске поезије у последње три деценије, које служе као докази оправданости поређења песništва три побројане културе, читава монографија је интерпретативног карактера. У њој се, поред тога што се анализирају појединачне песме и уочавају поетичке одлике репрезентативних песника, примери из српског песništва пореде са примерима из две западнословенске културе.

Подељена даље на четири поглавља, монографија поред различитих песничких генерација и њихових матичних култура интегриса и дијаметрално супротне типове песничког израза. У првом поглављу акценат је на „песницима културе“, онима чија се поезија наставља на богат корпус европске и националне традиције. Друго поглавље тиче се колико културе, толико и природе, њиховом контрасту и могућностима симбиозе природе и цивилизације у савременом добу. Битно питање које на више места ауторка промишља јесте постоји ли уопште цивилизација у нашем времену. На то питање теоријски и практично би треће поглавље могло понудити одговор. Наиме, оно је у знаку „екопоетике“, савремене књижевне теорије поло-

нистичке Јуље Фједорчук и хиспанисте Херарда Белтрана. Екопоетика, која до Јелене Марићевић Балаћ није била примењивана на корпус српске књижевности, чини се као веома подстицајно решење за интеграцију природних наука и уметности како би уметност уопште и могла опстати у времену треће научно-технолошке револуције. Последње поглавље компаративно сагледава авангардне и неоавангардне покрете у српској, пољској и чешкој књижевности, без обзира на време њихових јављања. Уз то, монографију чине и три приказа објављена у Додатку, као и Закључак и посве занимљива напомена у којој ауторка скицира свој пут интересовања за пољску и чешку књижевност.

Треба напоменути и далекосежније домете монографије *Ка осмеху Европе* која ипак претендује на нешто шире од компаративног проучавања словенских књижевности. Наиме, чини се да је на више места ауторка дошла до сличних закључка, иако полазећи од поезије песника најразличитијих поетика. Да би се западнословенске књижевности укључиле у контекст европске књижевности оне су неретко морале да жртвују свој словенски карактер. Међутим, са српском књижевношћу то није случај, јер се она укључујући се у византијску културну сферу, од својих почетака напајала античком традицијом која је заједничко наслеђе како Западне, тако и Источне Европе, с тим да је подела Исток – Запад, како објашњава Марија Јанион на коју се ауторка позива на више места, увек имала за циљ да уништи јединство Европе. Јелена Марићевић Балаћ не устручава се да покаже, најмаестралније на примеру поезије Анице Савић Ребац, да је српска књижевност и јужноевропска, и источноевропска, и медитеранска, и словенска, и са изразитим наносима источњачке културе. У том смислу, српска књижевност не мора се одрицати ничега како би била европска, јер она много дубље и постојаније почива на истим темељима као и западноевропска која јој њено легитимно наслеђе негира. Ауторка монографије *Ка осмеху Европе* свесна је изузетне вредности своје културе и у њој може препознати ведрину и насмејаност коју европска култура није никад изгубила, барем на једном делу континента. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Романи, лажи и топ листе

Пише: Ђорђе Писарев

Почетак је године и сезона одабира награда за најуспешнија књижевна дела из 2023. увелико траје. Неке су већ додељене (Београдски победник Матијевићу, Нинова Грабовцу, Златна књига Матице српске и Бескрајни плави круг Пишталу, Змајева Ђерићу, Виталова Игору Маројевићу, Пешићева Шапоњи...) а неке лауреате тек треба дочекати (награде са именима Деснице, Васиљева, Матијевића...). У току је и традиционално гласање за Награду Меша Селимовић, која се додељује на стандардно (не)уобичајен начин: десетине књижевних критичара именује пет најбољих, а онда збир гласова одлучује ко је шампион. Дакле, анкете, бројке и статистика, зашто да не?

Медијски 24 сата премрежени свет мало-мало па доноси "вести" о најчитанијим или највише продаваним књигама. Није изненађење да су Библија и Куран на врху ове листе, а за оне који баш и не прате вести ове врсте, могло би да представља изненађење да је избор говора и списка Мао Цедунга, који је под називом "Црвена књижица" ревносно штампан од 1964. до 1976. и широко дистрибуиран за време Културне револуције у Кини, у самом врху листе јер је "Црвена књижица" штампана у више од 800 милиона примерака. Уколико и даље верујемо у објективност података који су нам доступни, запањује успех књига Џоане Роулинг о "сирочету који открива да је чаробњак" Харију Потеру, јер су штампане у пола милиона примерака. Сматра се да су управо књиге Роулингове заслужне за утемељење и промовисање категорије "young adult" (млада одрасла особа) у књижарама енглеског говорног подручја, и да су помогле оmlадинској књижевности да постане један од најисплативијих жанрова. Као бестелери за сва времена овакве листе не могу да прођу без "Малог принца" Егзиперија, "Приче о два града" и "Божји приче" Чарлса Дикенса, "Господара прстенова" и "Хобита", књига Џ. Р. Р. Толкина, писца, филолога, и оксфордског професора, дела која су превазишла границе жанра и први пут винула епску фантастику у "праву" књижевност. Од "лак-

ших" књига које, без икаквих предрасуда, заузимају места на вечной листи могу да се наведу "Алхемичар" Бразилца Паула Коелја која је први пут објављена 1988, мада се процене о продаји крећу од 65, до читавих 150 милиона примерака. Питко штиво које кокетира са окултним и сижом лакших жанрова "Да Винчијев код" Дена Брауна, који је помешао све што је могао из хришћанске историје и популарних теорија завере, продато је у више од 80 милиона примерака, а петпарачка серија тинејџерских љубића о вампирима "Сумрак сага" Стефани Мајер продата је у готово 50 милиона комада, баш као што је и класик документарне прозе "Дневник Ане Франк" у коме је несрећна јеврејска тинејџерка описивала своје дане у склоништу за време Другог светског рата, продат у тридесетак милиона примерака.

Организација Online Computer Library пре пар година објавила је попис 100 најчитанијих књига, а подаци су тада, кажу, прикупљени у више од 18 хиљада библиотека широм света. На првом месту је Сервантесов "Дон Кихот", а следе "Алиса у Земљи чудеса" Луиса Керола, "Пустоловине Хаклбери Фина" и "Пустоловине Тома Сојера" Марка Твена. На петом месту најчитанијих је авантуристички роман Роберта Луиса Стивенсона "Острво са благом" из 1883. године. На листи следе Џејн Остин с романом "Гордост и предрасуде", који је британска списатељица објавила 1813, те сестре Бронте, Емили с "Орканским висовима", и Шарлоте Бронте с "Џејн Ејр".

Захваљујући константној медијској глади, агенције и друштвене мреже баве се, незнано с којим покрићем или жељом ка аутентичности, и бизарнијим моментима. На пример, књигама за које сви лажу да су их прочитали. На листи су се нашли, између осталих, "Алиса у земљи чуда" Луиса Керола, "1984" Џорџа Орвела, "Господар прстенова" Џ. Р. Р. Толкина, "Рат и мир" и "Ана Каренина" Лава Николајевича Толстоја, "Авантуре Шерлока Холмса" Артура Конана Дојла, "Убити птицу ругалицу" Харпер Ли, "Дејвид Коперфилд" Чарлса Дикенса, "Злочин и казна" Фјодора Достојевског, "Гордост и предрасуде" Џејн Остин, "Десет мистичких црнаца" Агате Кристи, "Велики Гетсби" Френсиса Скота Фицџералда и "Ловац у жити" Џ. Д. Селиндера.

Дакле, анкете, бројке и статистика, зашто да не? ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Бранко Радичевић походи гробове

Будимир Дубак

Грудоболни анђео као звук лети „по запуштеној српској ливади“

Крилато зрно праха у виду лептира тражи „краснога на Косову гроба“

Свитала је зора без осванка излазило сунце без бела данка

Содом сјеђаше на студеном камену под којим је надање наше закопано Жални отац „Туге и опомене“ похита старој постојбини гдје је „Сунце српско грануло изнова“

И Црну Гору милу каратама бјеше попанула као рој црних скакаваца

Не позна Његошев гроб на Ловћену старијем брату Стражилова

Над мраморним зинданом бијаше содом запушио

Из рукописа

СЛОВО НА УРУЧЕЊУ ЗМАЈЕВЕ НАГРАДЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Одбрана душе, сном оковане

Селимир Радловић

Име нашег Змај Јове, на најлепши начин, сведочи о значају ове најстарије и најугледније песничке награде. Јер, сви смо ми, како сведочи Иво Андрић, прошли кроз Змајовино дело, које је непролазно и свудашње, и, на разне начине, и у безбрижним видовима, живи и траје. Нема те куће, речи су Милоша Црњанског, која не зна његову шалвицу поезију, ни снаге која би могла да обори значај његове политичке песме, *фијук бича што је шибао пола столећа, или Ђулиће и Ђулиће увеоке, или његове песме испеване за децу*. Наш лауреат, у интервјуу *Вечерњим новостима*, под насловом *Душу греју Матицине и Змајева јаке споне*, предочава да, у *Азбучним молитвама*, као асоцијацију на живот у леду, наводи његов стих *Ој, дуледу, дуледу*.

Књига *Азбучне молитве* плод је ауторовог рада током минулих тридесет и три године. Број тридесет три, најлепши број у историји хришћанске цивилизације, уз наслов књиге, неминовно усмерава тумача к истом простору духовности, к *молитвености* и *азбучној освећености*. Два велика оца хришћанског Истока, Свети Григорије Богоносац и Свети Григорије Синаит, веле да је *молити већма него дисати*, да је *молитва свети огањ радости*, који из срца избија, *печат Христов*, а светопавловска реч – да *вером ходимо, а не гледањем*. Ова књига, међутим, основним семантичким и обликовним векторима, не недри, најнепосредније, из наговештених духовних дарова њеног наслова. Нема у њој ни наговештаја традиционалне хришћанске молитве, ни непосредног једног гласа (апела) за наше интегрално узбуђење. Али има посредоване *песничке молитве* и *песничке азбуке*, које се исказују као крик пред пуштиним крајолицима дехуманизованог и дехристијанизованог савременог човека и

савременог света, сад у лексички, сад у асоцијативној (плутајућој) песничкој синтакси, сад у симболичко-сликовним илустрацијама, сад у згуснутој и чврстој стиховној архитектури. Стога је сасвим разумљив (опомињући) завршни стих, у целини *Јерес – Што си тражио, брате, то си и добио...* Као што је разумљив и прекор упућен савременој песничкој сабраћи (у песми *Поплава*) – *Цаба сте, по кафанама, галамили до зоре, / Шта је са светом, који сте спасавали? Његов омиљени аутор, Фјодор Михајлович Достојевски, апостол православне културе, вероватно би, у страху и молитвеном трепету, допунио – смири се, горди човече! А један од отаца хришћанског Истока, уздахујући да је Отац, наш, дао свет људима и њиховим расправама настајало – јадни свет и јадни људи!*

А шта је добио његов савремени сабрата – секуларизовани костимографски поредак, окружен материјалним бојама и облицима, па (у песми *Ценовник*) одјекује – *Храброст нам не недостаје, али њена је Цена превисока. Имамо Чиме да платимо (живот је, барем, Цабалук), али душе, ако их изгубимо, Шта ће их надокнадити.*

Ово је пример како се једна помало стегнута и развучена постмодерна поетско-поетичка парадигма прерушава, завршним стиховима, украшена неоодољивим цветом из јеванђеоског букета, а аутор креће, из света, ка дивном дворцу, небеском, у одбрани душе, наше, сном оковане.

Азбучне молитве је најумесније одредити као срећну амалгамацију различитих поетско-поетичких техника – од једно време, свеподразумевајуће поетике постмодернизма, до тихе и уритмљене класичне лирске инкантације, од наглашене читателности, до усаглашене линије певања и мишљења, по мери угледних српских и европских песника, од буке и беса савремених мерача чула, до пружања гласа против расточивог и криводушног карактера. Ова књига се, због присутности витменовске необуздане колоквијалности, и његовог чудесног наратива о дрвећу од кога се не види шума, те згуснутих низова за-

снованих на *примарним утисцима*, на усуду-стиду нашег трајања, може назвати и неком врстом илустрованог и украшеног песничког каталога, неком врстом песничких (и личних) импресија о различитим српским и европским адресама – од Лођа, Лесидрена, Будимпеште, до Рима, Барија, Милана, од Гдањска, Гдиња и Лођа, до Варшаве и Париза, од Тројанског манастира, до Суботице, Стражилова и Покрајинске болнице. Уцелињујући, заводљивом плотиновском вертикалом, те крајолике – да су сви свуда, да је све све, и да је свака ствар свака ствар – песник је уверљиво обасјао један исечак *покретне слике вечности*, коју називамо временом, пратећ тек засенчени траг корака њему блиског Хорхе Луиса Борхеса да је светска историја, заправо, процес многоструких *интонација неколико метафора*.

Није без разлога Мигел де Унамуну преводио све или ништа као – бити све и бити заувек. Другим речима, сматрао је да оно што није вечно није ни стварно. Песник се, дакле, ако је песник, љуља на покретном и крчком камену жеље за бесмртношћу. Заљубао се на том камену и наш овогодишњи лауреат, у својој песничкој зрелости, мој драги колега Зоран Ђерић. Уз подсећање – да је свако тело трава, а сва слава човекова као цвет пољски, те да је венац око главе венац листова лавора, који трају колико аплаузи и поклици.

*Нек му је срећно и благословено!
На многаја лета!*

„БАНОВИЋ СТРАХИЊА” ВАСЕ ПОМОРИШЦА

Епика као извор надахнућа

Пише: Данило Вуксановић

Осим (ре)аквизиције – витража „Алегирија ваздухопловства“ висине три метра, који је Галерија Матице српске према неизведеној скици Васе Поморишца наручили у сомборском атељеу Станишић – недавно је ГМС успела да принови још једно важно дело овог изузетног аутора. То је слика „Бановић Страхиња“ настала 1936, која на најбољи начин говори о Поморишчевој посвећености српској прошлости на модеран начин, када је својом тананом линијом и сведеним колоритом стварао реалне и идеалне облике подједнако. Ово изузетно уметничко дело биће откупљено од сликаревог сина, Гордана Поморишца и захваљујући средствима Министарства за културу обогатиће колекцију Галерије Матице српске.

На изложби „Поморишац. Васа Поморишац“ публика је у прилици да до 3. марта види како је уметник илустровао друге познате епске народне песме, међутим, слика, која ће се придружити другим ремек-делима Галерије Матице српске, нарочито се истиче архетипском представом витеза на пропетом коњу са тамном линијом дијагонале копља у десној руци. Испред њих, уздигнута и савијена нога мрког хрта Карамана, у пејзажу на којем се јасно види „малена Бањска“ и Голеч планина, са мостом преломљених лукова у подножју истоимене реке,

сведоче часу драматичних догађаја што ће изменити судбину појединца и народа истовремено.

Слика је заправо колорисани цртеж на папиру кашираном на платно, вешто назначен у односима белих акцената и неутралне боје подлоге, у преображају лика јунака у романтичну икону јединственог тоналитета. Растресена и формирана ветром, зелена долама подржава стилизоване линије профила Бановић Страхиње који строго мотри на зауздану главу свога добра „ћога од мегдана“.

Поморишац је деловао у друштву Зограф заједно са Настасијевићем, рекреирао је уметност српског средњег века и истицао сагласност моралног и лепог. У потрази за истином, сигурно га није оставила равнодушним узбуђива прича, „претходница“ Косовске битке, али и трагичан преокрет неверства његове љубе као и тадашњи положај жене у друштвеној матрици српске властеле. Бановић Страхиња је упркос предрасудама, попут „одговорног“ домаћина заступао модерније гледиште стављајући га изнад исконског страха од огрешења. Ипак, на крају је мачем, херојски изборио правду у коју је од почетка веровао.

Издаја је променила лице, (хришћански) опрост је надвладао стереотипе а пема о вери и невери дала је српској књижевности једно од најснажнијих остварења. Негујући ликовним путем овај важан сегмент српске културе – епике као извор надахнућа, Васа Поморишац успео је да, стварањем композиције „Бановић Страхиња“ и не само њом, установи идеју повратка традицији којом је могуће остварити аристократски идеал историјске мисли.

Мидраг Б. Протић писао је у својој чувеној студији „Српско сликарство XX века“ да је Васа Поморишац у своме делу посвећен строгом поретку и реду, хармонији као и интелектуалној и емоционалној равнотежи. Унутар ових појмова, распоређених међу многобројним техникама и мотивима, Васа Поморишац је оставио у наслеђе дело трајне вредности а ликовним језиком слике „Бановић Страхиња“ сабрао квалитете западне витешке иконографије и идеализовани карактер српске и византијске ликовне представе. Његова маестрална моћ трансформације стила наговестила је убедљив и модеран ликовни израз, амалгам који можемо ишчитавати попут кадрова стрипа или замишљати као цртеж који је недостајао на штампаним страницама преткосовског циклуса старијих издања. „Нетко бјеше Страхињићу бане“, али мора се признати да, *Нетко бјеше и Поморишче Васо*, у непреплетном низу стваралаца који су обележили српску историју уметности XX века. ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Горко-слатка младост

Пише: Владимир Црњански

Може ли се ишта ново написати, одглумити, снимити, уопште ново рећи о породици, па још дисфункционалној, по правилу крвој због овог или оног људског, или неког другог разлога? Да, може и има шта да се о томе још нешто каже, на изненађење свих нас помало или више свеопштом отупелошћу седиранах или очајнички блесаво раздраганих, када се појави неко ко заиста зна шта ради и има вере у то. Остварење „Сунце мамино“ сценаристе и редитеља Косте Ђорђевића, ових дана пристигло на биоскопске репертоаре, узоран је пример за невидено и још по нечему.

Поред осталог, то је и несумњив домаћи раритет, и тријумф креативности као тихи али снажан и важан контраст доминантној провинцијалној гламурозности оличеној најпре у филмском слављењу заводљиве енергије насиља и савковрсне помрачне, као и лукративном величању иначе доминантне турбо фолк (не)културе. Тако у овом деликатном и непретенциозном филмском ткању, о још једном

У овом, свом трећем целом вечерњем играном остварењу (претходе му *Скидање и Режи*), Ђорђевић остаје веран, од првог филма успостављеној поетици и мотивима, на визуелном плану патинираним, готово распадајућим оновременим урбаним пејзажима, демодираним ентеријерима и одржавању фокуса на лицама ликовна, на неки начин оштећених и ухваћених у егзистенцијалном раскораку са собом и светом, увек у покушају да остваре (не)могуће љубави.

За креирање једног оваквог јединственог грађског свемира, заслуге увелико припадају и Бојани Андрић, директору фотографије чији кадрови центра Београда, снимљени иза блиставих фасада (запуштени хаустори, олуштени зидови, умазана дворишта, рушевне терасе и надреални кровови смештени на потезу између Београђенке и храма

„Сунце мамино“; сценарио и режија Коста Ђорђевић; улоге: Павле Чемерић, Бранка Катић, Денис Мурић, Алиса Радаковић, Павле Менсур, Мелита Бихали, Радослав Рале Миленковић, Драгиња Вогањац, Борис Илић; фотографија: Бојана Андрић; монтажа: Владимир Гојун; музика: Филип Митровић; продукција: Кинематографска кућа; земља: Србија / Хрватска

општем месту универзалног филмотворства – адолесценције, или ти горко – слатком добу младости, испоставља се, такође (што је важно али не и најважније), има нечега новог и у томе како је испричано.

У филму, Реља (Павле Чемерић), изјикљали тинејџер, поред свих светских и домаћих невоља, разумљиво брине само о сопственом животу, тј. о томе како да освоји срце девојке из комшилука. А Ана (Алиса Радаковић)? Баш је раскинула са дечком и нови удварачи већ чекају своју шансу. Реља се тако учини да би у јакој конкуренцији његова компаративна предност могао да буде скорошњи породични догађај – смрт његове баке. Ем, мало Аниног другарског сажалења, ем, могућност да се макар на сахрани, догоди то коначно љубавно приближавање.

Проблем је само што Рељина мама Олга (Бранка Катић) за мајку није ни планирала уобичајену сахрану, већ ону сиротињску, општинску. Јер, одавно су се отуђиле, прекинуле контакте и ето, заувек растале. Без последњег поздрава, како то понекад бива. Није да и новац није проблем, за саму мајку са два сина. Тек, Реља, иначе у тензином односу са мамом, ствара узима у своје руке и без њеног знања креће да организује бакину достојанствену сахрану... Овакав пролог делује као почетак урнебесне комедије, али већим делом ствари ипак иду мало другачије. Довољно је још рећи да ће се много тога, на не баш очекиване начине, разрешити и у главама и осећањима главних протагониста.

Светог Саве), комплексни и на моменте очаравајући, одишу функционалном а истинском егзотиком новооткривених стварних простора да би и физички и на симболичкој равни били органски сједињени са протагонистима и манифестацијама њихових стања.

Уз наведено, „Сунце мамино“ карактерише свесна жанровска неодређеност, или пре добро избалансиран жанровски микс у распону од, у назнакама, тинејџерске комедије до пригушене мелодраме. Уз то, релаксиран ритам и успорени темпо дају мекоћу и благодат низу догађаја и када је реч о суровим животним чињеницама проузрокованим аксиоматским феноменима људског постојања као што су: љубав, мржња и смрт. Филм „Сунце мамино“ у коначном исходу награђује тихом, а великом катарзом макар за кратко (или можда на дужи) враћајући нас сасвим обичним, а тако важним стварима.

Одступање од конвенција, али не зарад кокетирања са испразним артизмом, назире се и у раду са глумцима, гурнутим преко ивице импровизације, као и у кратким, недореченим а значењски јасним и животним дијалозима. Уз неколико актуелних си-неаста млађе/средње генерације, Ђорђевић се до сада урађеним на пољу биоскопског филма показао као вредан аутор овдашњег својеврсног урбаног, неко би рекао *арт хаус филма* (у најбољем смислу речи) за оновремене тинејџере, али и све који се тих својих дана још сећају. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Последња
књижара у
Лондону
Мадлин Мартин
(Лагуна, 2022)

Постоји читава генерација аутора који су можда хтели да сниме филм, направе видео игру, или серију, али уместо тога, могли су само да своју причу спакују у странице књиге јер то је једино што је могуће урадити сам, и без нарочитог буџета. Иако Мадлин Мартин има очигледну љубав према књижевности с обзиром да је „Последња књижара у Лондону“ пуна омажа другим писцима, овај роман ипак делује као да је замишљена као неки мали, романтизовани филмић за недељно попудне, са мало мелодраме и историје, и сасвим благом, готово дечијом иронијом.

Поставка о испиту зрелости који пролазе јунаци у периодима историјских ломова обично није досадна у нарацији – главна јунакиња Грејс је млада, наивна девојка која долази из провинције да би уживала у светлима и узбуђењу Лондона, да би се можда запослила у луксузном Хародсу, и провела своје девојачке године у престоници пуној догађаја, и свакако, пронашла љубав. Уместо тога, испоставља се да је узбуђења мало више него што је рачунала, с обзиром на то да се њене године адолесценције поклапају са почетком Другог светског рата.

Реч критике

Ово није озбиљна књижевност, већ она лака, жанровска, спремна за плажу или лењо попудне – најбољи комплимент за ову књигу је да (иако није фантастика) понекад подсећа на Харија Потера за одрасле, са својим једноставним, питким (мада понекад сувише површним) приповедним тоном. И поред мрачне теме у питању је релативно оптимистична књига која функционише на пар приповедних фонова – с једне стране ту је помало онеобичен угао романтичне младе девојке која почетак рата посматра готово као у сну, не схватајући испрва баш ништа од онога што се дешава, да би се, како време пролази, полако прилагођавала на све више измењено животно стање и све суровију свакодневницу у којој се град преображава у своју мрачну сенку, а рат постаје све разорнији; с друге стране, игра случаја која ју је довела у ситуацију да уместо у некој луксузној робној кући ради као продавачица у малој књижари покреће њену љубав према књижевности која постаје бег и утеха у крвавој стварности за њу, али и за ликове око ње.

Настаја Писарев

Цитат

Ако ћемо право, Грејс није ни стигла да помисли на евакуацију. Синоћ су имали превише посла јер су се спремали за прву ноћ замрачења, које је влада прогласила обавезним. А Колин је обавио последње провере на склоништу у сиротој изрованој башти.

Госпођа Ведерфорд је неколико пута поменула уништене цветне леје иако је тврдила да је то уопште не тангира.

Због свега тога, Грејс је заборавила на деду иако се стидела да то призна. Није их се сетила ни кад је скренула из Бритон стрита како би отишла до Примроуз хила. А поготово кад је на небу угледала чудне сребрне балоне велике попут кућа. Висили су над градом као надувене сребрне рибе. Необични предмети који сигурно имају неку ратну сврху.